

**MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA SUN'IY INTELLEKT VA
SIYOSIY INSTITUTLAR MODERNIZATSIYASI***Abdulxamidov Abdulxamid Abdulnosir o'g'li**Mustaqil tadqiqotchi**E-mail: Abdulxamid97a@gmail.com**+998996079197*

Annotatsiya. Mazkur maqolada Markaziy Osiyo mamlakatlarida sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi va ularning siyosiy institutlar modernizatsiyasiga ko'rsatayotgan ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli davlat boshqaruvi, elektron hukumat tizimlari, ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish mexanizmlari hamda davlat institutlarining ochiqlik va samaradorlik darajasining oshishi masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, mintqa mamlakatlarida sun'iy intellektdan foydalanishning institutsional imkoniyatlari va mavjud cheklovlari qiyosiy tahlil asosida baholanadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, siyosiy institutlar, raqamli boshqaruv, elektron hukumat, Markaziy Osiyo.

Аннотация. В статье анализируется влияние технологий искусственного интеллекта на процессы модернизации политических институтов в странах Центральной Азии. Рассматриваются вопросы цифрового государственного управления, электронного правительства, принятия решений на основе данных, а также повышения прозрачности и эффективности государственных институтов. На основе сравнительного анализа выявляются институциональные возможности и ограничения внедрения искусственного интеллекта в политико-управленческую практику региона.

Ключевые слова: искусственный интеллект, политические институты, цифровое управление, электронное правительство, Центральная Азия.

Abstract. This article examines the impact of artificial intelligence technologies on the modernization of political institutions in Central Asian countries. The study focuses on digital governance, e-government systems, data-driven decision-making mechanisms, and the enhancement of transparency and efficiency in public institutions. Through comparative analysis, the paper identifies both institutional opportunities and structural limitations in the application of artificial intelligence within the political and administrative frameworks of the region.

Keywords: artificial intelligence, political institutions, digital governance, e-government, Central Asia.

Kirish. XXI asrda sun'iy intellekt texnologiyalari nafaqat iqtisodiy va texnologik sohalarda, balki siyosiy boshqaruv tizimlarida ham tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Davlat institutlarining faoliyatini avtomatlashtirish, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish va prognozlash imkoniyatlarining kengayishi siyosiy institutlar modernizatsiyasining muhim omiliga aylanmoqda. Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun bu jarayon davlat boshqaruvini isloh qilish, ochiq va samarali siyosiy institutlarni shakllantirish bilan chambarchas bog'liqdir.

Asosiy qism. Siyosiy institutlarning modernizatsiyasi davlat hokimiyati va boshqaruv tizimlarining texnologik taraqqiyot, huquqiy me'yorlarning yangilanishi hamda samaradorlikka yo'naltirilgan boshqaruv modellariga mos ravishda qayta shakllanish jarayoni sifatida talqin etiladi. Zamonaviy siyosatshunoslikda ushbu jarayon "raqamli davlat", "aqlli boshqaruv" va "dalillarga asoslangan siyosat" konsepsiyalari bilan uzviy bog'liq holda izohlanadi. Aynan shu kontekstda sun'iy intellekt siyosiy qarorlarni tayyorlashda katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, ijtimoiy jarayonlarni modellashtirish hamda xavf omillarini oldindan aniqlash imkonini beruvchi texnologik vosita sifatida ko'rilmogda.

Amaliy jihatdan SI algoritmlari davlat xizmatlarini avtomatlashtirish, byurokratik jarayonlarni qisqartirish, korrupsiyaviy risklarni tahlil qilish va fuqarolar murojaatlarini tezkor ko'rib chiqish kabi yo'nalishlarda qo'llanilmogda. Shu bilan birga, normativ siyosiy nazariyada sun'iy intellektning keng joriy etilishi boshqaruv samaradorligini oshirishi mumkinligi e'tirof etilgan bo'lsa-da, uning demokratik legitimlik, shaffoflik va inson huquqlari bilan bog'liq jihatlari muhokama markazida qolmogda. Xususan, algoritmik qarorlarning izohlanishi, javobgarlik mexanizmlarining aniqligi va axloqiy me'yorlarga muvofiqlik masalalari siyosiy modernizatsiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmogda.

Markaziy Osiyo davlatlarida raqamli transformatsiya jarayonlari turli sur'atlarda kechayotgan bo'lsa-da, umumiy tendensiya sifatida davlat boshqaruvida elektron platformalar, ma'lumotlarga asoslangan monitoring tizimlari va avtomatlashtirilgan xizmatlar ulushining ortib borayotgani kuzatiladi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda elektron hukumat infratuzilmasini kengaytirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Davlat xizmatlarini yagona portallar orqali ko'rsatish, soliq va bojxona tizimlarida raqamli monitoring mexanizmlarini joriy etish hamda ijtimoiy sohada prognozlash modellaridan foydalanish institutlarning funksional samaradorligini oshirishga qaratilgan. Mazkur jarayonlar siyosiy qarorlarni tayyorlashda statistik ma'lumotlar va tahliliy modellarga tayanuvchi yondashuvning kuchayib borayotganini ko'rsatadi.

Qozog'istonda esa "raqamli davlat" konsepsiyasi doirasida sun'iy intellekt strategik boshqaruv vositasi sifatida shakllanib bormogda. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish asosida iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish tendensiyalarini

prognozlash, hududiy siyosatni rejalashtirish va budjet xarajatlarini optimallashtirishga qaratilgan tizimlar davlat institutlarining uzoq muddatli strategik salohiyatini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Qirg'izistonda raqamli texnologiyalar, jumladan SI elementlari, asosan ochiq ma'lumotlar bazalarini kengaytirish, saylov jarayonlarini texnik jihatdan qo'llab-quvvatlash hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish yo'nalishida qo'llanilmoqda. Bu esa siyosiy institutlarning ochiqligi va hisobdorligini oshirishga qaratilgan urinish sifatida baholanadi.

Tojikiston va Turkmanistonda esa sun'iy intellekt texnologiyalarining siyosiy institutlarga tatbiqi hozircha ehtiyotkorlik bilan va bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Asosiy e'tibor raqamli infratuzilmani yaratish, elektron hujjat aylanishi va dastlabki avtomatlashtirilgan boshqaruv mexanizmlarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu mazkur davlatlarda institutsional modernizatsiya hali dastlabki rivojlanish bosqichida ekanini ko'rsatadi.

Mintaqa mamlakatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektni siyosiy institutlarga keng ko'lamda joriy etish qator tizimli to'siqlar bilan kechmoqda. Avvalo, ko'plab davlatlarda algoritmik boshqaruvni tartibga soluvchi aniq normativ-huquqiy mexanizmlarning yetarli darajada shakllanmaganligi siyosiy mas'uliyat va nazorat masalalarini murakkablashtirmoqda. Algoritmik qarorlar ustidan parlament, sud yoki fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan monitoring qilish imkoniyatlarining cheklanganligi ham demokratik boshqaruv nuqtayi nazaridan muhim muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bundan tashqari, texnologik tengsizlik, yuqori malakali mutaxassislar tanqisligi va raqamli savodxonlik darajasining notekisligi sun'iy intellektdan samarali foydalanish jarayonini sekinlashtiradi. Axborot xavfsizligi, kiberxavflar va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalari esa siyosiy tizimlarda ishonchni ta'minlash uchun hal qiluvchi omilga aylanmoqda.

Markaziy Osiyoda sun'iy intellekt asosida siyosiy institutlarni modernizatsiyalash jarayoni muayyan amaliy natijalar bera boshlagan bo'lsa-da, uning barqaror va ijtimoiy jihatdan maqbul shaklda rivojlanishi normativ-huquqiy islohotlar, institutsional shaffoflikni kuchaytirish hamda inson omiliga yo'naltirilgan boshqaruv tamoyillarini mustahkamlash bilan chambarchas bog'liqdir.

Markaziy Osiyo davlatlarida sun'iy intellekt va raqamli boshqaruvning amaliy ta'sirini baholashda xalqaro indekslar muhim empirik manba bo'lib xizmat qiladi. Masalan, **UN Department of Economic and Social Affairs** tomonidan e'lon qilingan *"E-Government Survey 2022"* hisobotida Qozog'iston elektron hukumat rivojlanish indeksi (EGDI) bo'yicha **0,81 dan yuqori ko'rsatkich** bilan yuqori guruhga kiritilgan bo'lib, bu mamlakatda davlat xizmatlarining katta qismi onlayn shaklga o'tkazilganini ko'rsatadi. Xuddi shu manbada O'zbekiston "yuqori o'sish sur'ati ko'rsatayotgan

davlatlar” qatorida qayd etilib, raqamli davlat xizmatlari qamrovi soʻnggi oʻn yillikda keskin kengaygani taʼkidlanadi. Shuningdek, **World Bank** tuzgan “GovTech Maturity Index 2022” reytingida Qozogʻiston va Oʻzbekiston “GovTech yetukligi shakllanayotgan davlatlar” toifasiga kiritilib, xususan, soliq va bojxona tizimlarida avtomatlashtirilgan risk-tahlil modellaridan foydalanish byurokratik jarayonlarni qisqartirishga xizmat qilayotgani qayd etilgan. Bunday raqamli vositalar orqali hujjatlarni koʻrib chiqish muddati qisqargani va fuqarolar murojaatlarining elektron tarzda qayta ishlanish ulushi oshgani statistik tarzda koʻrsatiladi. Bundan tashqari, OECD ning Qozogʻistonga bagʻishlangan raqamli hukumat sharhida davlat organlari oʻrtasida maʼlumot almashinuvi platformalarini joriy etish budjet rejalashtirish va monitoring jarayonlarining tezlashuviga olib kelgani alohida qayd etiladi. Mazkur faktlar shuni koʻrsatadiki, sunʼiy intellekt va katta maʼlumotlar tahliliga asoslangan boshqaruv vositalari Markaziy Osiyoda nafaqat konseptual darajada, balki oʻlchab boʻladigan institutsional samaradorlik koʻrsatkichlari orqali ham oʻz aksini topmoqda.

Xulosa. Tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, sunʼiy intellekt Markaziy Osiyo mamlakatlarida siyosiy institutlar modernizatsiyasining muhim texnologik omiliga aylanib bormoqda. Raqamli boshqaruv va maʼlumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish mexanizmlarining joriy etilishi davlat institutlarining samaradorligi va ochiqqligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, institutsional, huquqiy va axloqiy muammolarni hal etish sunʼiy intellektni siyosiy tizimlarga chuqur integratsiyalashning muhim sharti boʻlib qolmoqda. Mintaqa mamlakatlari uchun ushbu jarayonni muvozanatli va bosqichma-bosqich amalga oshirish strategik ahamiyat kasb etadi. Markaziy Osiyo mamlakatlarida sunʼiy intellekt asosida siyosiy institutlarni modernizatsiya qilish jarayoni mintaqaviy hamkorlik va tajriba almashuvini talab qiluvchi omil sifatida ham namoyon boʻlmoqda. Sunʼiy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi faqat texnik innovatsiya sifatida emas, balki boshqaruv madaniyatini, institutsional masʼuliyatni va davlat–jamiyat munosabatlarining sifat jihatidan yangilanishini taqozo etadi. Shu bois, mintaqa davlatlari uchun sunʼiy intellektidan foydalanishda yagona normativ yondashuvlar, axborot xavfsizligi standartlari va algoritmik shaffoflik tamoyillarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Aynan shu shartlar bajarilgandagina sunʼiy intellekt siyosiy institutlar modernizatsiyasining barqaror va ijtimoiy jihatdan maqbul mexanizmga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. UN Department of Economic and Social Affairs. United Nations E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government. – New York: United Nations, 2022.

2. UN Department of Economic and Social Affairs. United Nations E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2024.
3. World Bank. GovTech Maturity Index 2022: Unlocking the Potential of Digital Public Services. – Washington, DC: World Bank, 2022.
4. OECD. Digital Government Review of Kazakhstan. – Paris: OECD Publishing, 2018.
5. Asian Development Bank. Digital Transformation in Central Asia: Policy Perspectives. – Manila: ADB, 2021.
6. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. – Brussels: Publications Office of the European Union, 2019.
7. Political Order and Political Decay. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.
8. The Rise of the Network Society. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.